

תרגום התורה וחטא העגל

**תורת ההשתלשלות בעולם • תורת ההשתלשלות באדם • תורת
ההשתלשלות בתורה • החושך שבתרגום • האור שבערפל •
התרגום והעגל • האור שבתרגום**

”בח’ בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך, והחושך בא לעולם שלשה ימים” (מגילת תענית). ובמסכת סופרים נאמר עוד: ”והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל, שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה”. הדברים הבאים ינסו לבאר את החומרה הרבה שבתרגום התורה ליוונית, ואת ההשוואה לחטא הנורא שחטא ישראל במדבר, חטא העגל, שאת פירותיו הבאושים אנו אוכלים עד היום, כנאמר: ”אין דור ודור שאינו נוטל אוקיא ממעשה העגל” (שמות רבה מג, ב).

תורת ההשתלשלות בעולם

חכמי ישראל חקרו בעניין בריאת העולם, איך נוצר עולם חומרי ומוגבל, עולם של ריבוי, מא-להים האין סופי, הבלתי מוגבל והאחד. חז”ל והבאים בעקבותיהם הסבירו את הדבר בדרך של השתלשלות. אין הבריאה הופעה חד פעמית, וגילוי ישיר מהאין אל היש, אלא היא נשתלשלה בהדרגה מן הגבוה אל הנמוך, מן הרוח אל החומר ומן השורש אל הענף. ”כי מודעת

שהעולמות נשתלשלו בהדרגה ממדרגה למדרגה, וכל שנשתלשל וירד יותר למטה נתעבה יותר וכו' כי עולם האצילות הוא הכל א-להות גמור וכו' והעולם השני נשתלשל וירד מדרגה יותר מהראשון שמושג עכ"פ קצת מציאותו שיוכל להקרא יש, והוא היש מאין לכן נקרא בשם בריאה. ועולם השלישי נשתלשל בסדר המדרגות מהעולם השני ונתעבה יותר שמציאותו מושג יותר והוא היש מיש וכו'. ועולם הרביעי הוא גמר מלאכת כל העולמות שקדמוהו וכו' (נפש החיים, שער א, יג בהג"ה)*.

יסוד זה שהעניינים הגשמיים שבעולמנו זה, אינם כי אם גילויים ולבושים של יסודות רוחניים בעולמות עליונים, וכל מלבוש משמש גוף לעולם שמעליו, ונשמה לעולם שתחתיו, מבואר בסגנונות שונים בפי חז"ל וחכמי ישראל. "ידוע בזוהר ובכתבי האר"י ז"ל בסדר השתלשלות והתקשרות העולמות שכל עולם מתנהג בסידור מצבו וכל פרטי עניניו כפי נטיית כח העולם שעליו, שמנהיגו כנשמה את הגוף, וכן הולך על זה הסדר גבוה מעל גבוה, עד הוא ית' שמו נשמת כולם (ע' זהר בראשית כ, ע"א). וכל העולמות וכו' למעלה ולמטה, מראשית סוד הנקודה העליונה, עד סוף כל המדרגות, כולם הם זה לבוש לזה וזה לזה, וכו' זה בתוך זה וזה בתוך זה וכו'. ופרטות עניין זה מבואר בעץ חיים וכו' שחיצוניות של כל פרצוף ועולם מתפשט ומתלבש בהפרצוף והעולם שתחתיו ונעשה לו לפנימיות ונשמה" (שם שם, פרק ה).

וכך הגדיר זאת הרמח"ל: "תחילת הנבראים כולם הם הכוחות הנבדלים ומהם משתלשלים הגשמיים וכו', ואין לך דבר קטן או גדול בגשמיים, שלא יהיה לו סיבה ושרש בכוחות הנבדלים לפי בחינותיהם" (דרך ה' ח"ב, א). ובלשונו של הרב קוק זצ"ל: "אנחנו משיגים את המציאות בתור הויה שהיא מתחלת ממקורה, הולכת בתחילה הליכת ירידה מלמעלה למטה ממהות עליונה למהות ירודה, עד שבאה להירידה היותר שפלה וכו'" (אורות הקדש ח"ב, עמ' תקכב). "ההויות מתגלות בתור ירידה מא-להיות לעולמיות, שהיא כמו השפלה ומיתה נוראה, אשר כל הירידות שבעולם מדרגה לדרגה, מריבוי כשרון וקנין למיעוט כשרון וקנין, לא ישוו לה" (אורות התשובה פרק יא).

* ועי"ש עוד בפרק יז.

אין העניינים הגשמיים מנותקים אפוא משורשיהם הרוחניים. העניין הגשמי הוא סוף גילוי של העניין הרוחני. וכל מציאות רוחנית מקבלת את צורתה המיוחדת בהתאמה לאותו עולם שבו היא מתגלה, ובעולמנו התחתון מקבלת את הצורה הגשמית.

למשל, התורה מדברת על מקום בארץ הנקרא גן עדן, והוא עניין ארצי. "ודע והאמן כי גן עדן בארץ, וכן עץ החיים ועץ הדעת ומשם יצא הנהר ויפרד לארבע ראשים הנראים לנו" (רמב"ן, בראשית ג, כב). אך גן עדן זה אינו אלא סוף עניינו וגילוי של גן עדן העליון. "וכאשר הם בארץ כן יש בשמים דברים יקראו כן, והם לאלה יסוד, כמו שאמר (מדרש שה"ש זוטא א, ד) 'הביאני המלך חדריו', מלמד שעתיד הקב"ה להראות את ישראל גנזי מרום, החדרים שבשמים" (שם שם). וכן דיברו חז"ל על בית מקדש של מעלה המכוון כנגד בית מקדש של מטה (ירושלמי, ברכות ד, ה), ועל "הארץ העליונה" (רמב"ן, ויקרא יח, סוף פסוק כה).

ובפרשת המן ביאר הרמב"ן "ודע כי יש במן עניין גדול, רמזוהו רבותינו במס' יומא, 'לחם אבירים אכל איש' לחם שמלאכי השרת אוכלים, דברי ר"ע וכו'. והעניין הזה שאמר ר"ע הוא שקיום מלאכי השרת מזיו השכינה וכו', ועליו נאמר ומתוק האור ששיגו בו באור טוב טעם, והמן הוא מתולדת האור העליון שנתגשם ברצון בוראו ית'. ונמצא שאנשי המן ומלאכי השרת ניזונים מדבר אחד" (שמות טז, ו).

ובאופן כללי אומר הרמב"ן, "תדע כי על דרך האמת, הכתוב יגיד בתחתונים וירמוז בעליונים" (בראשית א, א). כך היה בבריאת העולם, "בדבר ה' שמים נעשו" - "היינו עשיה גופנית, שמדבוריו ית' מתהווים ג"כ הלבושים הגופניים דהעוה"ז (רסיסי לילה, אות נו), וכך יורד דיבורו של הקב"ה עד שהוא מתגלה ומתגשם בשמים וארץ גשמיים.

תורת ההשתלשלות באדם

וכן הוא בבריאת האדם. "כי עיקר האדם הוא נטוע למעלה בשרש נשמתו, ולזאת נקרא הגוף נעל, ע' בתיקונים, נגד הנשמה. כי רק בחינת עקביים מהשרש נכנס לתוך גוף האדם. ובזה יובן מאמרם ז"ל בב"ר פי"ב ובויקרא

רבה פ"ט, שלא רצה הקב"ה להטיל קנאה במעשי בראשית, וביום א' ברא שמים וארץ, בשני רקיע, בשלישי תדשא הארץ, וכן על דרך זה בד' וה', ובששי בא לברא אדם, אמר אם אני בורא אותו מן העליונים אין שלום בעולם, ואם אני בורא אותו מן התחתונים וכו' אלא הריני בורא אותו מן העליונים ומן התחתונים, עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים.

ולכאורה הלא עתה תתגבר הקנאה יותר משאם היה בורא אותו מן התחתונים בלבד, שעתה יש בו חלק מן העליונים, והוא כולו למטה עם החלק העליון שבו. אך העניין הוא שהאדם השלם כראוי הוא נטוע למעלה בשרש נשמתו העליונה ועובר דרך אלפי רבואות עולמות עד שקצהו השני נכנס בגוף האדם למטה וכו'. עיין אד"ר קמ"א ב' בפסוק וייצר ה' א-להים את האדם וגו' על סוד האדם העליון וכו' (נפש החיים, שער א, ה בהגה"ה). שרש נשמתו של האדם נשאר אפוא למעלה, ורק הקצה התחתון מתגלה בגוף, והגוף הוא כנעל לנשמה, כשם שהנעל הוא מלבוש לקצה התחתון של הגוף.

ומה שרמז בעניין הגוף הנקרא נעל, מבואר בפירושו של המלבי"ם לפסוק "של נעליך מעל רגליך". "ופי' הדבר, שהגויה נקראת בשם נעל שעל רגלי הנשמה הרוחנית, שא"א לנשמה לעמוד בעולם הגופים שהוא מלא רפש וטיט וכו' וכמ"ש המקובלים בסוד חלוץ הנעל, שהיבם שלא רצה להקים לאחיו שם בישראל ולעשות לנפש אחיו נעל שבו תעמוד שנית בעולם הגופים ע"י הבן שיוליד אשר יבנה את בית אחיו, לכן חלצה נעלו מעל רגלו ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל כמו שנשארה נפש אחיו יחפה מנעל" (מלבי"ם, שמות ג, ה; וראה עוד שם בנפש החיים, החילוק בין משה שנאמר בו "של נעליך" בלשון רבים, למה שנאמר ביהושע "של נעלך" בלשון יחיד).

ואלה הם כינוייה השונים של הנשמה: נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה (ר"ת נר"נ ח"י). זו למעלה מזו, וכל אחת משמשת לבוש לזו שמעליה, ונשמה לזו שתחתיה.

תורת ההשתלשלות בתורה

יסוד ההשתלשלות קיים גם בענין התורה. כתב המהר"ל: "קרה לתורת האדם מה שקרה אל האדם" (תפארת ישראל, פרק יג). דבריו של המהר"ל נאמרו בקשר להתמודדות שלו עם טענת הפילוסופים, שיש יתרון לחכמות החיצוניות על התורה, ורק התעסקות בחכמות החיצוניות מסוגלת להקנות לאדם את עולם הנצח; שכן התורה עוסקת בדברים גשמיים השייכים לעולם השפל, ואין ההצלחה והנצחיות יכולים להיקנות ע"י שייכות לדברים שכאלה, משא"כ התעסקות בחכמות מופשטות וענייני הגלגלים שמעבר לעולמנו הגשמי, רק היא תחבר את האדם עם עולם הנצח.

על טיעון זה כתב המהר"ל, שקרה לתורת האדם מה שקרה לאדם. והיינו, שהאדם הוא אמנם גשמי, המצוי בעולם החומר השפל, ומ"מ אין זה עיקרו של האדם, אלא נשמתו החצובה מתחת כיסא הכבוד, היא כבודו ותפארתו של האדם, ואין גופו אלא מלבוש לנשמתו הנסתרת.

וכך התורה ומצוותיה, הגם שהם דברים גשמיים, ואנו עוסקים במצוות ומעשים שבעולם החומר, מניחים תפילין, נוטלים לולב ואתרוג, דנים בשור שנגח את הפרה וכיוצא בדברים אלו, מ"מ יש לכל דבר בתורה ולכל מצוה, סוד פנימי העומד ברומו של עולם, ומסתתר בתוך לבושי הגוף החומרי.

ואם כי נראה בעיני האדם כי דברי התורה הם בדברים פחותים ושפלים, אין בזה תמיה וכו', כי האדם עומד בתחתונים, עם שיש לו נשמה שהיא חצובה מתחת כסא כבודו ית', ממדרגה עליונה, גם זורח עליו צלם א-להים שהיא המעלה העליונה. כך הן מצוות התורה, עם שהם דברים גשמיים, יש להם סוד פנימי שהוא עומד ברומו של עולם.

ומעתה אל תתמה איך יזכה האדם לעוה"ב ע"י התורה שהיא בדברים הקטנים והפחותים, כי השאלה הזאת ג"כ כמו השאלה על האדם, איך יזכה האדם בעל חומר לחיים נצחיים. שהתשובה בזה - עם שהאדם הוא בעל גוף וחומר, אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו, כי יש בו רוח א-להים, נשמה קדושה, אשר הנשמה

הזאת חצובה מתחת כסא הכבוד, ובשביל הנשמה הזאת זוכה האדם אל חיים נצחיים.

וכך עם שמצוות התורה נראה שהם בדברים הפחותים, יש במצוות דברים עליונים על הכל, מגיעים עד העוה"ב, עד שמצוות התורה שמחויב האדם לפעול הם דומים לגמרי אל האדם ונשמתו. ולפיכך כמו האדם עצמו אשר הוא עומד בעוה"ז ונשמתו מגיע עד העוה"ב, כך התורה והמצוות שמחויב האדם לפעול, הם בדברים שהם בעוה"ז, ותכלית מדרגתם עומד ברומו של עולם (תפארת ישראל, שם).

על הדמיון שביין נשמת האדם וגופו לנשמת התורה וגופה, שעליו הצביע המהר"ל, נאמרו כבר דברים בזוהר הקדוש, ואף הם מובאים בספר תפארת ישראל שם. להלן מובאים הדברים בתרגומו של בעל הסולם :

בא וראה, עולם העליון ועולם התחתון במשקל אחד נשקלו. ישראל למטה כנגד מלאכים עליונים למעלה. מלאכים עליונים כתוב בהם עושה מלאכיו רוחות, ובשעה שיורדים למטה, מתלבשים בלבוש של העוה"ז, ואם לא היו מתלבשים בלבוש כעין עוה"ז, לא היו יכולים לעמוד בעוה"ז, והעולם לא סבל אותם. ואם במלאכים כך, התורה שבראה את המלאכים ואת כל העולמות, והם מתקיימים בשבילה, על אחת כמה וכמה, כיון שירדה לעולם הזה, אם לא היתה מתלבשת באלו הלבושים שבעוה"ז, שהם הסיפורים ודברי הדיוט, לא היה העולם יכול לסבול.

וע"כ הסיפור הזה שבתורה הוא לבושה של התורה. מי שחושב שאותו הלבוש הוא תורה ממש ואין בו דבר אחר, תיפח רוחו, ולא יהיה לו חלק לעוה"ב. משום זה אמר דוד 'גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך'. דהיינו, להביט מה שמתחת ללבושה של תורה.

בוא וראה, יש לבוש הנראה לכל. לאלו הטפשים כשרואים אדם לבוש יפה, שנראה להם הדור בלבושו, אין מסתכלים יותר, ודנים אותו עפ"י לבושו ההדור, וחושבים את הלבוש כגוף האדם, וחושבים גוף האדם כמו נשמתו. כעין זה היא התורה, יש לה גוף, והוא מצוות התורה הנקראות גופי תורה. גוף זה מתלבש בלבושים

שהם ספורים של העוה"ז. הטפשים שבעולם אינם מסתכלים אלא בלבוש ההוא, שהוא סיפור התורה, ואינם יודעים יותר, ואינם מסתכלים במה שיש תחת הלבוש ההוא. אלה שיודעים יותר, אינם מסתכלים בלבוש אלא בגוף שהוא תחת הלבוש ההוא. החכמים, עבדי המלך העליון, אותם שעמדו בהר סיני, אינם מסתכלים אלא בנשמה שבתורה, שהיא העיקר הכל, תורה ממש, ולעתיד לבא, עתידים להסתכל בנשמת הנשמה של התורה.

אוי לאלו הרשעים האומרים שהתורה אינה יותר מסיפור בלבד, והם מסתכלים בלבוש ולא יותר, אשרי הם הצדיקים המסתכלים בתורה כראוי. יין אינו יושב אלא בכד, כך התורה אינה יושבת אלא בלבוש זה. ע"כ לא צריכים להסתכל אלא במה שיש תחת הלבוש, וע"כ כל אלו הדברים וכל אלו הספורים הם הלבושים (זהר, פרשת בהעלותך, קנב).

וכן כתב הרמב"ן בהקדמה לפירושו על התורה, וז"ל:

וכל הנמסר למשה רבינו בשערי הבינה, הכל נכתב בתורה בפירוש או ברמזיה בתיבות או בגימטריאות או בצורת האותיות, הכתובות כהלכתן או המשתנות בצורתן, כגון הלפופות והעקומות וזולתן, או בקוצי האותיות ובכתריהן, כמו שאמרו (מנחות כט ע"ב) כשעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות, א"ל אלו למה, א"ל עתיד אדם אחד לדרוש בהן תילי תילים של הלכות וכו'. ומזה אמרו בשהש"ר בחזקיהו, ספר תגי הראה להם וכו', ואין השבח שספרו על הספר הזה וכו' אלא בידיעתן בפירושיהן סודות רבים עמוקים מאוד וכו'.

עוד יש בידי קבלה של אמת, כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה וכו' ומפני זה ס"ת שטעה בו באות אחת במלא או בחסר, פסול וכו'. אעפ"י שאינו מעלה ואינו מוריד, כפי העולה במחשבה, וזה העניין שהביא גדולי המקרא למנות מלא וחסר בכל התורה והמקרא, ולחבר ספרים במסורת וכו'. ונראה שהתורה הכתובה באש שחורה ע"ג אש לבנה, בעניין הזה שהזכרנו היה, שהיתה הכתיבה רצופה, בלי הפסק תיבות, והיה אפשר קריאתה שתקרא

על דרך השמות, ותקרא על דרך קריאתנו בעניין התורה והמצווה.
ונתנה למשה רבינו על דרך חלוק קריאת המצווה, ונמסר לו על
פה קריאתה בשמות וכו'.

ורמוזים הדברים בספר יחזקאל, אשר נתנה לו מגילה כתובה פנים ואחור
(ב, ט). יש לתורה דרגת אחר, ויש לה דרגת פנים, והיא הביטוי השגור בפיו
"פרד"ס - פשט, רמז, דרש וסוד. חילוק זה אינו אומר שהתורה יש בה ב'
מחלקות, ושיש מדף ספרים שבו ספרי שלחן ערוך העוסק בענייני המעשה,
ומדף ספרים אחר העוסק בענייני סוד ומכיל את ספרי הזוהר וכדומה, אלא
שאותו סוד, כשהוא מתגלה בעולם המעשה, מתלבש בלבושים ומחייב
ביטויים מעשיים.

וכשם שהתורה היא כולה שמותיו של הקב"ה, כדברי הרמב"ן, ואינה
אלא לבושה המעשי של התורה הנסתרת, שמותיו של הקב"ה, כך גנוז
בכל מצוה שמו של הקב"ה. וכתוב בכתבי האר"י, שתיבת "מצוה" גופא
היא שם ההוי"ה, שכן שתי האותיות הראשונות של שם ההוי"ה - י"ה, הן
האותיות הנסתרות שבשם ה', ע"כ הן מוחלפות באותיות המקבילות בסדר
א"ת ב"ש, שהן האותיות מ"צ; ואילו האותיות ו"ה, שהן מהעולם הנגלה,
נשארות במתכונתן - ומתקבלת המלה "מצוה".

העוסק במצוה, נדמה לו שהוא עוסק בדבר גשמי ופחות, ולא היא, הדבר
הגשמי אינו אלא לבוש המכסה את הסוד הנסתר ביותר, שם השם. וע"י קיום
המצווה המעשית הוא מגלה את השם הנסתר, ואין המצווה אלא ביטוי של
רוח א-להים. "בתוך הלב פנימה, בחדרי טהרתו וקדושתו, מתגברת היא
השלהבת הישראלית, הדורשת בחזקה את ההתקשרות האמיצה והתדירה
של החיים אל מצות ה' כולן, לצקת את רוח ה', רוח ישראל המלא הכללי
הממלא את כל חללה של הנשמה, בתוך הכלים הרבים המיוחדים לה,
להביע את הביטוי הישראלי המלא בהבלטה גמורה, מעשית ואידאית"
(הרא"ה קוק, אורות, ח, עמ' יב).

דברים מופלאים כתב בספר התניא על יסוד זה:

ואף דהקב"ה נקרא אין סוף וגדולתו אין חקר ולית מחשבה תפיסא
ביה כלל וכן ברצונו וחכמתו, כדכתיב אין חקר לתבונתו, וכת'

החקר א-לוה תמצא, וכתיב כי לא מחשבתי מחשבותיכם, הנה על זה אמרו במקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו. וצמצם הקב"ה רצונו וחכמתו בתרי"ג מצות התורה ובהלכותיהן ובצרופי אותיות תנ"ך ודרשותיהן שבאגדות ומדרשי חכמינו ז"ל בכדי שכל הנשמה או רוח ונפש שבגוף האדם תוכל להשיגן בדעתה ולקיימן כל מה שאפשר לקיים מהן במעשה דבור ומחשבה, וע"י זה תתלבש בכל עשר בחינותיה בשלשה לבושים אלו. ולכן נמשלה התורה למים, מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך, כך התורה ירדה ממקום כבוד, שהיא רצונו וחכמתו יתברך ואורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד ולית מחשבה תפיסא ביה כלל, ומשם נסעה וירדה בסתר המדרגות ממדרגה למדרגה בהשתלשלות העולמות עד שנתלבשה בדברים גשמיים וענייני עולם הזה, שהן רוב מצות התורה ככולם והלכותיהן ובצרופי אותיות גשמיות בדיו על הספר עשרים וארבעה ספרים שבתורה נביאים וכתובים כדי שתהא כל מחשבה תפיסה בהן וכו'.

ולכן אמרו יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא, כי עולם הבא הוא שנהנין מזיו השכינה, שהוא תענוג ההשגה, ואי אפשר לשום נברא אפי' מהעליונים להשיג כי אם איזו הארה מאור ה', ולכן נקרא בשם זיו השכינה, אבל הקב"ה בכבודו ובעצמו לית מחשבה תפיסא ביה כלל, כי אם כאשר תפיסא ומתלבשת בתורה ומצוותיה, אזי היא תפיסא בהן, שמתלבשת בהקב"ה ממש דאורייתא וקב"ה כולא חד. ואף שהתורה נתלבשה בדברים תחתונים גשמיים הרי זה כמחבק את המלך דרך משל, שאין הפרש במעלת התקרבותו ודביקותו במלך בין מחבקו כשהוא לבוש לבוש אחד בין שהוא לבוש כמה לבושים מאחר שגוף המלך בתוכם. וכן אם המלך מחבקו בזרועו גם שהיא מלובשת תוך מלבושיו כמ"ש וימינו תחבקני שהיא התורה שנתנה מימין שהיא בחי' חסד ומים (תניא, פרק ד).

החושך שבתרגום

ומכאן פתח להבנת הזעזוע, שנגרם בתרגום התורה, והחושך שבא לעולם בעקבות זה, "כיון שאינה יכולה להתרגם כל צרכה". שהרי התרגום מציג את התורה בלבושה החיצוני בלבד, כשהיא נטולת נשמה ותוכן פנימי, ויכולה מעתה להינטל בכל ידיים מסואבות.

משל נאה אמרו על כך, למה הדבר דומה? לארי שהטיל חיתתו על העיר, והסתגרו אנשי העיר בבתיהם מפחדם ממנו. לבסוף ניצוד הארי וכלאוהו בסוגר, והציגו את הסוגר בככר העיר, וכל אנשי העיר יצאו לחזות באותו ארי נורא, הציצו בו ואמרו: היכן גבורתו של זה? (ספר התודעה, חדש טבת). כך אומה"ע שמעו על תורת ישראל "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים" (דברים ד, ו). והיו כולם חרדים מפניה - "ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת" (שם ד, ח), עתה, משתרגמוה וכל הרוצה יכול להציץ בה, אינם רואים בה, כשהיא בלבושה החיצון, את החכמה המופלאה ששמעו אודותיה.

נטילת נשמתה של התורה והצגתה בלבושה החיצוני בלבד, הוא הוא החושך שבא לעולם. האור הוא תוכנו הפנימי של כל דבר, עוד טרם התלבש העולם בלבושים החיצוניים. אור שווה בגימטריה 'רז', סוד, והסוד הוא הנסתר בתוך הלבושים. וכן כל תוכן פנימי מכונה אור, לעומת העניין החומרי, הלבוש, הנקרא חושך. "דבר זה ידוע לנבונים, כי כל שהוא מסתלק מן העניין הגשמי הוא אור בהיר, כאשר תבחין בנמצאים הגשמיים, שכל שהוא גשמי יותר, הוא עכור וחשוך" (מהר"ל, נר מצוה, ח"ב, עניני חנוכה, עמ' כד).

תרגום התורה והצגתה בלבושה החיצוניים בלבד, מציגה אותה ככלי ריק, כדבר חיצוני בלא פנים, כגוף בלא נשמה, והוא סילוק האור. וע"כ הביא התרגום חושך לעולם. והחושך קשור באופן מיוחד למלכות יון, שכבר דרשו חז"ל על ד' המלכויות את הפסוק "והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום", וחושך נאמר על מלכות יון, שהחשיכה עיניהן של ישראל בגזרותיהן (בראשית רבה ב, ד).

ומצינו בספרים שד' המלכויות הן כנגד ד' העברות החמורות - ג' עברות שעליהן נאמר "ייהרג ואל יעבור", ולשון הרע - שעברו ישראל, ומלכות יון באה כנגד חטא שפיכות דמים (ר' הרב גדליה שארר, "אור גדליה", מועדים עמ' ט). והדברים תמוהים, שהרי יון היא הסמל לתרבות הגוף ושכלולו, סמל היופי החיצוני, ולמה מייחסים לה שפיכות דמים? והנה המהר"ל מפרש מדוע נקרא רצח בשם שפיכות דמים, אף ששפיכות דמים היא רק אחת מהאפשרויות לרצח, שהרי אפשר לרצוח ע"י חניקה וכדומה, בלא לשפוך טיפת דם. אלא שרצח משמעותו הוצאת החיות הפנימית מהגוף, והדם הוא הנפש, ע"כ הוצאת הנפש נקראת שפיכות דמים. וכיון שמגמתה של מלכות יון היתה, כידוע, לבטל את תוכנה הפנימי של היהדות, ולהציגה בלושה החיצוני בלבד, ותרגום התורה היה רק אחד מהאמצעים שהם נקטו להסית את נקודת הכובד מהפנים אל החוץ, ע"כ מסמלת מלכות זו שפיכות דמים, המורה על הורקת הפנים והעמדתו על הצד החיצון בלבד. ועל כן נאמר על יון "ובאו בה פריצים וחללוה" (יחזקאל ז, כב), היינו שעשאוה חללים, בלא הפנים (מהר"ל, דרוש על התורה, וראה פחד יצחק, שבועות, מאמר ח). וכשמרוקנים הדבר מפנימיותו, מסתלק הרוח, הסוד הפנימי, ואין אור - וממילא נשאר רק החומר בלבד, ואז בא חושך לעולם.

"ואמרו דורשי רשומות, כי תרגום שווה בגימטריה תרדמה, כלומר, היגלות אור הרוח במדרגת ההתעלפות, 'אני ישנה ולבי ער' (שיר השירים ה, ב), שאז אין הרעיון המקורי מתגלה" (הראי"ה קוק, הערות בסוף ראש מילין, הברקה, סעיף ו). בזמן השינה הגוף נראה כנטול חיים, וכך נתגלתה התורה לעיני העמים. על ההבדל בין תפיסת התורה ע"י ישראל לתפיסה של אומה"ע, כתב הרב זצ"ל במאמר לזכרו של הלורד בלפור.

היחס שלנו עם התורה שהיא חיינו, אוצר החיים שלנו, היא כולו יחס פנימי, והיחס של כל העמים אליה הוא יחס חיצוני וכו'.

אנחנו קוראים את המגילה הזאת, החובקת זרועות עולם והגדולה מכל ערכי העולם כולם בהערכה מופלגת מאוד, והם ג"כ קוראים אותה. אולם ההבדל בינינו וביניהם הוא, שאנו קוראים אותה מצד הפנים שלה, מעבר מזה, וכל העמים כולם, אמנם גם הם מוכרחים

להיות כורעי ברך לפני חסנה, תפארתה, קדושתה ואמיתתה של התורה, אבל הם קוראים אותה מאחור, מצדה החיצוני. וערפלויות רבה שרויה על הקשב שמקשיבים אפי' בחירי העמים, את הדקול של דברי התורה, של המגילה הנבואית של ספר הספרים בהיותו נקרא מהם לא לפנים, כי אם לאחור. לא מאותו הצד שהחיים הפנימיים של רוח ה' אשר במלוא עולמו יונקים ממנו, כי אם מצד הרבה כהה והרבה חלוש מזה (מאמרי הראי"ה ח"א, עמ' רמט).

לאחר התרגום נעלמו מהתורה כל הסודות והרמזים, שוב אין תגים וקוצים, צורות אותיות וגימטריאות, לא הקפת גויל ולא שבעים פנים, והרי זה עלבון נורא לתורה ונפילה גדולה. ומכאן להשוואה לחטא העגל.

האור שבערפל

כדרך שנשמט האדם אינה מתגלה בעולם אלא ע"י שהיא מסתתרת בגופו, וסודות התורה דווקא מסתתרים בלבושי התורה וגופי תורה, כך מסתתר גם האור הא-לוהי. "ויאמר ה' אל משה, הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם" (שמות יט, ט). וכך מסביר הרב קוק זצ"ל את הצורך להסתיר את האור הגדול, יסוד האמונה, במעטה של ערפל, שבניגוד לאור המצוי בעולמנו, שככל שאנו זקוקים יותר להארה אנו משתדלים להרבות את מקור האורה ולהסיר כל מסתור, הרי האור הא-לוהי אינו מתגלה אלא דווקא דרך הסתרתו.

"עיני החלשה של האדם, שכלו המוגבל והרופף, איננו יכול להסתכל בזהר הנורא של האורה הא-לוהית, ומפני כך האנושיות המטומטמת בורחת מלפני ה' כעטלף הבורח מאור השמש, והסיבה המביאה להאיר את האורה העליונה, אורות כל האורות כולם, עיקרה ושרשה היא רק הפעולה של העלמת האורה במידה ידועה. העטפתה וצמצומה וסתרה - הן הן גילוייה" (מאמרי הראי"ה, ח"א, עמ' 170). ע"כ דווקא דרך הערפל ועב הענן מתגלה האור הא-לוהי.

וכך נוצר תסכול אצל אנשי רוח שאינם יכולים לעלות בסולם העולה בית

אל, אלא דרך הלבושים המעשיים, דרגה אחר דרגה, ואין כוחם ודעתם נוחה בהגבלה זו. "על כן ימצאו עפ"י רוב תלמידי חכמים מבקשי א-לוהים יגיעים ועייפים ברוח. כשהנשמה הומה לאור היותר בהיר, אינה מסתפקת באותו האור הנמצא מהצדק גם במעשים היותר טובים, לא באותו האור הנמצא מהאמת אפילו בלימודים היותר ברורים, ולא בהיופי - אפי' בחזיונות היותר מפוארים, אז מתנול העולם בעיניה. היא כ"כ מתרחבת בקרבה, עד שהעולם כולו, עם כל גשמיותו ורוחניותו גם יחד, עם כל גילוייו החמריים והרוחניים, נדמה לה לבי עקתא, ואוירו נעשה לה מחנק. הם מבקשים מה שהוא למעלה מכחם, מה שהוא לעומתם אין, ולהפך אין ליש אין יכולת גם ברצון לרצות, על כן יחלש לפעמים כח הרצון וכל עוז החיים באנשים אשר דרישת א-לוהים היא מגמתם הפנימית. צריך להראות את הדרך איך נכנסים אל הטרקלין דרך השער, והשער הוא הא-לוהות המתגלה בעולם" (אורות, עמ' קיט).

אך כשם שאי אפשר להגיע אל הא-להים אלא דרך התגלותו בעולם, דרך הלבושים המעשיים, תורה ומצוות, כך אין להעלות על הדעת שהשגת הלבושים היא המטרה וסוף הדרך, אלא יש לראות את הלבושים כמעברים וכשער לטרקלין העליון, ומשום כך מאז ומעולם ברחו חכמי ישראל מן ההגדרות בעניין הא-להי, והשתדלו לבאר כל ההגדרות על דרך השלילה, כהסבריו המפורסמים של הרמב"ם במורה נבוכים.

עיקר האמונה היא בגדולת שלימות אין סוף, שכל מה שנכנס בתוך הלב, הרי זה ניצוץ בטל לגמרי לגבי מה שראוי להיות משוער, ומה שראוי להיות משוער אינו עולה כלל בסוג של ביטול לגבי מה שהוא ראוי להיות באמת וכו' גם כל השמות והכינויים, בין העבריים ובין הלועזיים, אינם נותנים כי אם ניצוץ קטן וכהה מאור הצפון שהנשמה שוקקת לו ואומרת לו 'א-להים'.

כל הגדרה בא-לוהות מביאה לידי כפירה, ההגדרה היא אלילות רוחנית (שם, עמ' קכד).

התרגום והעגל

ובזה נבין משמעות חטא העגל, ומצינו בזוהר הקדוש דברים מופלאים
בזה:

'שאו מרום עיניכם וראו, מי ברא אלה' (ישעיהו מ, כו). אמר רבי שמעון: רז זה לא נתגלה, מלבד יום אחד שהייתי על חוף הים, ובא אליהו ואמר לי: רבי, ידעת מהו 'מי ברא אלה'? אמרתי לו: אלו השמים וצבאם מעשה הקב"ה - שיש לו לבן-אדם להסתכל בהם, ולברך אותו, ככתוב: 'כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וגו', ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ' (תהילים ח, ד-ו). אמר לי: רבי, דבר סתום היה לפני הקב"ה, ונתגלה בישיבה של מעלה, וזה הוא: בשעה שהסתום מכל סתומים חפץ להתגלות, ברא בראשונה נקודה אחת, וזה עלה להיות מחשבה. צייר בה כל ציורים, חקק בה כל חקיקות, וחקק בתוך המאור הקדוש הסתום חקיקת ציור סתום אחד, קודש קדשים, בניין עמוק היוצא מתוך מחשבה, ונקרא 'מי'. ראשית הבניין, קיים ולא קיים, עמוק וסתום בשמו. לא נקרא אלא 'מי'. חפץ להתגלות ולהיקרא בשם, ונתלבש בלבוש יקר מאיר, וברא 'אלה', ועלה 'אלה' בשם. נתחברו האותיות אלו באלו, ונשלם השם 'א-להים'. ועד שלא ברא 'אלה', לא עלה 'א-להים' בשם.

ואותם שחטאו בעגל, על רז שלנו, אמרו: 'אלה אלהיך ישראל' (שמות לב, ד).

וכמו שהשתתף 'מי' ב'אלה', כך הוא שם המשותף תמיד, ובסוד זה העולם קיים. פרח אליהו ולא ראיתיו. וממנו ידעתי את הדבר שעמדתי על רזו וסתריו. בא רבי אלעזר וכל החברים ונשתטחו לפניו, בכו ואמרו: אלמלא לא באנו אלא לשמוע זה, דיינו (הקדמת הזוהר, ב ע"א, בתרגום).

"מי" מציין את ההתנוצצות הראשונה, דבר מופשט שאין לו הגדרה ושם, וע"כ הוא עדין נעלם, מי, סימן שאלה. לעומת זאת "אלה" הם כבר דברים מוגדרים שיש להם שם. בתחילה ברא אלוקים את הנקודה הראשונה, המופשטת, את ה"מי", שהוא באמת כולל כבר הכול, אך עדיין נסתר

ונעלם. וכשרצה להתגלות ולהיקרא בשם, נתלבש בלבושים חיצוניים וגלויים, ולאחר התפרטותם והתגלותם, הרי הם "אלה".

מעתה נתחברו האותיות - 'מי' ו'אלה' - ועלה שם א-להים, צירוף האותיות 'מי' ו'אלה'. וכל עוד שלא ברא אלה, לא נתגלה שם א-להים בעולם, משום שא"א להגיע אל הנעלם שלא דרך הנגלה. אך קיימת חובת זהירות מלדמות ש"אלה" הוא סוף הגילוי, אלא יש לדעת שלעולם בתוך הלבושים הגלויים שב'אלה', מסתתר 'מי' פנימי וסודי, וכשם שא"א להגיע אל המי בלא אלה, כך אסור שה'אלה' ישכיח את ה'מי'.

וזהו הסבר הכתוב שנתגלה לרשב"י. "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה", שאין המי מתגלה אלא ע"י אלה, והמי הוא שברא את אלה, וע"כ אין 'אלה' בלא 'מי'. אין גילוי שלא ישאיר אחריו כיסוי. וגם מי שזוכה להבין את 'אלה', אל ישכח שיש 'מי' שנותן ל'אלה' חיות, ואם מבין היום את ה'מי' של אתמול, אל ידמה שאין יותר 'מי', אלא ידע שמסתתר 'מי' פנימי יותר. וע"כ א-להים יש בו לעולם שני ממדים, 'מי' ו'אלה', ומי שמדמה לעצמו שהאלה מנותק מהמי, שהכל כבר גלוי ואין כל סוד נוסף, שהכל כבר מוגדר, שוב אינו רחוק מעשיית פסל ותמונה (ע' "מן הבאר", להרב בר שאול, פ' תשא).

"אותם שחטאו בעגל, על רז שלנו, אמרו 'אלהיך ישראל'". כשעמדו למרגלות הר סיני וזכו למחזה הנבואה, "וירד ה' על הר סיני" (שמות יט, כ), "וכל העם רואים את הקולות" (שם כ, יט), נדמה היה להם שכבר נגלה להם הכול, ולא ייתכן שיש דברים נסתרים שעדיין לא נגלו. הכול היה ברור ומוגדר, וכיון שבושש משה לבוא, סברו בדעתם שאין יותר מה לגלות, חתמו כל הידוע להם ביצירת אותו עגל, ואמרו "אלהיך ישראל". הם ניתקו את ה'אלה' מה'מי': חטא העגל הוא היסוד לכל העבודה זרה, הסבורה שאפשר ליטול את האין סוף ולתוחמו, לקחת את הבלתי מוגבל ולבטאו במוגבל.

ואכן "יום שנתרגמה התורה ליונית, היה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל, שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה". לא שחומרת המעשים שווה, אלא ענינם אחד - לקחת את האין סוף ולצמצמו, להגביל את האין

סוף הא-לוהי, כך תרגום התורה האלוקית, האיך סופית, מצמצמת את האיך סוף בתרגום המילולי. (ועיין בספר מאור ושמשי עה"פ "ויאמר מי אלה" - בראשית מח, ח).

האור שבתרגום

תרגום התורה ליוונית הביא לעולם חושך רב, אך חז"ל לימדונו שלעתיד לבוא יברכו על הרעה כשם שמברכים על הטובה. פירשו חכמים, שלע"ל יתברר שמכל דבר רע צמחה ישועה, והרע שימש את הטוב, ועל מה שברכנו בעבר "דיין האמת" נברך לע"ל "הטוב והמיטיב". וכך גם בעניין התרגום ליוונית, החושך אמנם רב, אך האור שיצמח מתרגום זה יהיה רב יותר. דווקא התרגום, הסתרת האור הגדול, הוא זה שמאפשר לעמים להביט בתורה ולקחת ממנה כל אחת לפי יכולתה ומדרגתה.

דברים מחודשים כתב הרמב"ם על הדרך שבה הקב"ה מקדם את עולמו. משונה דרך זו בעינינו, אך לא מחשבותיי מחשבותיכם, ודוקא דרך הערפל יבא האור הגדול, וכך כתב הרמב"ם ביחס לנצרות והאיסלם:

אך מחשבות בורא העולם אין כח באדם להשיגם, כי לא דרכינו דרכיו ולא מחשבותינו מחשבותיו, וכל הדברים האלו של ישוע הנוצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו, אינן אלא ליישר דרך למלך המשיח, ולתקן העולם כולו לעבוד את ה' יחד. שנא' 'כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד', כיצד? כבר נתמלא העולם כולו מדברי המשיח ומדברי התורה ומדברי המצוות. ופשטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים ערלי לב, והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה. אלו אומרים מצוות אלו אמת היו, וכבר בטלו בזמן הזה ולא היו נוהגות לדורות, ואלו אומרים דברים נסתרים יש בהם ואינן כפשוטן, וכבר בא משיח וגלה נסתריהם. וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום וינשא, מיד הם כולם חוזרים ויודעים ששקר נחלו אבותיהם, ושנביאיהם ואבותיהם הטעום (הלכות מלכים

יא, ד)*.

* דברים אלו הושמטו ברוב הדפוסים ע"י הצנזורה, והודפסו עתה במהדורות הרב קאפח ופרנקל.

אילמלא הנצרות והאסלאם, לא הייתה לאנושות כל גישה לתורת היהדות. הירידה הגדולה של הנצרות והאסלאם איפשרה לעובדי האלילים להתקרב במידת-מה לתורה. כך מרפדים הנצרות והאסלאם את הדרך למלך המשיח. והוא הדין לתרגום התורה, שעל אף החושך שהביא לעולם, מ"מ כבר יש בזה בית יד שיוכלו גם אומה"ע לאחוז בתורה, ולעתיד לבוא יכירו בערכה, ויאמרו "אך שקר נחלו אבותינו, הבל ואין במ מועיל" (ירמיהו טז, יט), ויעלו כולם להר ה' ויאמרו "לכו ונעלה אל הר ה' אל בית א-לקי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (ישעיהו ב, ג).

בהערות שבסוף ספר ריש מילין, חותם הרב קוק זצ"ל את ספרו בזה הלשון: "ואמרו דורשי רשומות כי תרגום הוא בגימטריא תרדמה, כלומר התגלות אור הרוח במדרגת ההתעלפות, אני ישנה ולבי ער, שאז אין הרעיון המקורי מתגלה, כי אם ההתלמדות האולפנית, ולגבי המקוריות הראשית, כל לימוד שבעולם הוא בא במידה מעותקת שמדתו הוא מדת התרגום, שהוא הכשר וחינוך המביא אל המעמד המקורי העתיד, אז אהפך אל העמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה'".

בזה יובן פתגמו של הרב זצ"ל על חודש טבת:

צללי החושך של העתקת התורה ליוונית, יהפכו לאור, כשיתגלה המקור העברי בטהרו.

העתקת התורה ליוונית אמנם גרמה להחשכת אור התורה, לצל, אך דווקא תורה מוקטנת זו איפשרה לאומה"ע להאחז בה ולינוק ממנה מה שאפשר להם לפי מדרגתם. וכך לעתיד לבוא תיהפך התורה גם להם למקור אורה, ויאמרו כולם "לכו ונעלה אל הר ה', אל בית אלקי יעקב, ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים".